

Література

1. Вишня Л. І. Звук [ф] в українському просторічному мовленні. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine23-26.pdf> (дата звернення: 10.02.2026).
2. Галицько-руські народні приповідки: у 3-х т. Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко: 2-ге вид. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. Т. 1. 2006. 818 с. Т. 2. 2006. 813 с. Т. 3. 2006. 699 с.
3. Словник української мови: в 11-ти томах / АН УРСР, Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка. 1970–1980.
4. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Неля Митько
(*м. Вінниця*)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ

Кожна самостійна частина мови характеризується системою категорій. Категорія – загальне поняття, що відображає суттєві властивості об'єктивної дійсності. Здобувачі мають усвідомити значення граматичної категорії, пам'ятати засоби вираження граматичних значень категорії, розуміти зв'язок аналізованої з іншими категоріями, пам'ятати найважливіше з історії питання. Засвоєння на початку вивчення теми дієслівних форм (інфінітива, особових і родових форм, дієприкметника, дієприслівника, безособових форм на -но, -то) сприяє кращому розумінню зв'язку різних категорій. Під час вивчення категорії виду студенти усвідомлюють, що вона загальнодієслівна і лексичне значення в доконаного і недоконаного виду спільне (*записати – записувати*). Форми доконаного і недоконаного виду, що мають спільне лексичне значення, становлять видову пару (*зукати – зукнути*). Варто запам'ятати значення підвидів, уміти утворювати можливі часові форми від дієслова того чи іншого виду (*писати – пишу, писав, писатиму, буду писати; написати – напишу, написав*): знати, що являє собою видова пара, одно- і двовидові дієслова.

Категорія часу виражає відношення дії до моменту мовлення. У лінгвістичній літературі категорія часу тлумачиться однозначно. Опрацювати категорію часу – значить запам'ятати визначення, знати часові форми, активно вживані в сучасній українській мові: знати всі засоби вираження часових значень (флексії, суфікси) у теперішньому, майбутньому і минулому часі, пояснити походження форм минулого і майбутнього часу; розуміти відмінність між детермінованими і недетермінованими часовими значеннями. Здобувачам освіти необхідно запам'ятати, що в теперішньому і майбутньому часі дієслова змінюються за особами, у минулому – за родами (*говорю, поговорю; сказав, сказала, сказало*). Важливо усвідомити зв'язок між граматичними категоріями часу і виду: майбутній простий

має значення доконаного виду, майбутній складений – недоконаного виду (*розказую, передаватимеш, будуть зустрічатись*); форму минулого часу можна утворити від обох видів (*припиняв, припинив*). Уміння правильного використання дієслів доконаного і недоконаного виду можна виробити, утворюючи можливі часові форми від дієслів *прокидатися – прокинутися, обминати – обминути*.

У межах граматичної категорії особи налічується три граматичні значення – значення першої, другої і третьої особи. Граматичне значення кожної особової форми складається з набору таких семантичних ознак: вираження чи невираження участі мовця, участі адресата, участі суб'єкта. Морфологічні засоби вираження категорії особи – особові закінчення в теперішньому – майбутньому часі дійсного способу і в наказовому способі (*працюю, працюєш, працює...*) однини і множини. Студенти мають відмінювати дієслова за особами згідно з правилами української літературної мови. Пам'ятати, що в минулому часі й умовному способі дієсловом категорія особи не властива. Звернути увагу на те, що особові форми можуть функціонувати в безособовому (*вечоріло, щастить*), узагальнено-особовому (*Як дбаєш, так і маєш*) і неозначено-особовому значенні (*Поле зорали*); у певних умовах можливе вживання однієї особової форми замість іншої в межах парадигми (*Ви не журіться, мамо* (М. Коцюбинський); *Говорить директор школи*).

Категорія способу дієслова означає відношення дії до дійсності. Категорія способу вміщує в себе форми дійсного, умовного і наказового. Студенти мають засвоїти значення кожної форми, засоби вираження, уживання однієї форми у функції іншої. Дійсний спосіб виражає реальну дію, тому існує в часових формах і виражається засобами категорії часу. Умовний виражає умову, за якої можлива інша дія. Наказовий означає необхідність виконання дії з погляду мовця, пор.: *пишу, писав би, пиши*. Викладач звертає увагу на специфіку особових флексій дійсного і наказового способів, на омонімію форм минулого часу і умовного способу (пор.: *читав і читав би*). Важливо також усвідомити зв'язок між категоріями способу і виду: у формі доконаного виду наказ звучить більш категорично (пор.: *сідайте і сядьте*); у разі заперечення форми доконаного виду виражають застереження (*не впади*), недоконаного – заборону (*не / сідайте на цей стілець*). Під час виконання вправ можна краще засвоїти особливості певних категорій. Здобувачі визначають, у значенні якого способу вжито дієслова: *Неправдою світ пройдеш, назад не вернешся* (Нар. тв.). *Нехай не знає втомі та рука, що добре зерно в добру землю сіє, що зневажає чорні суховії і щедра, як напровесні ріка* (М. Рильський). *Народ сам скує собі долю, аби не заважали. – Чи не продали б ви, чоловіче, тієї ялинки, що росте у вашім садочку? Вези овес хоч до Парижа, а з овса не буде рижу* (Нар. тв.).

Засвоюючи категорію перехідності / неперехідності, яка виражає відношення дії до об'єкта, студенти розуміють, що при перехідних дієсловах об'єкт обов'язковий, без нього зміст дієслова незрозумілий. Поділ дієслів на перехідні здійснюється насамперед за синтаксичною ознакою: за здатністю дієслова поєднуватися з прямим додатком (*прочитати книгу*). Від перехідних дієслів утворюються пасивні дієприкметники (*переконали – переконаний*). З категорією перехідності / неперехідності пов'язана категорія стану. Категорія стану слугує для вираження взаємовідношень між суб'єктом і об'єктом дії. За найпоширенішою класифікацією розріз-

няють три дієслівні стани: активний, пасивний, зворотньо-середній. Необхідно твердо знати формальні ознаки кожного стану: можливі форми прямого додатка (активний стан); форму суб'єкта в пасивному стані й постфікс *-ся* у дієслові, яке було перехідним, пор.: *Учні виконують роботу. Робота виконується учнями. Робота виконується.* Треба звернути увагу на те, що неперехідні дієслова (*стояти, сміятися*) залишаються поза станом. Зміцнити знання про стани допомагають вправи на кшталт: визначте стани дієслова, зазначте, за якими ознаками ви їх виділяєте. *Гріє сонечко! Усміхається небо яснее, дзвонить пісеньку жайворонок* (І. Франко). *Вже три роки я збираюсь, щоб побачити тебе* (І. Франко). *Не боюсь я ні бога, ні біса* (І. Франко). Можна запропонувати утворити, де можливо, форми дієслів іншого стану, зробити висновок про співвідносність форм стану одного дієслова: *грати, розігнути, натрапити, прямувати.*

Опрацьовуючи граматичні категорії, студенти усвідомлюють зв'язки між ними, досконало утворюють граматичні форми і вміють відмінювати дієслова. Знання особливостей дієслівних форм, виконання вправ сприяють формуванню граматичної компетентності майбутніх філологів.

Вікторія Царенко
(*м. Вінниця*)

КОНТАМІНАЦІЯ ЯК НОВІТНІЙ СПОСІБ СЛОВОТВОРУ ВІДАНТРОПОНІМНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ: СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА

Сучасний мовний простір відзначається високою динамікою та невинним оновленням лексико-семантичної системи. У цьому процесі особливу увагу лінгвістів привертають відантропонімії okazіоналізми, тобто авторські новотвори, базою для яких слугують власні назви людей (імена, прізвища, прізвиська, псевдоніми). Вони є реакцією соціуму на актуальні події, а також потужним засобом мовної гри та експресії. У прагненні до створення максимально містких та оцінних номінацій мовці все частіше вдаються до нестандартних дериваційних механізмів, серед яких чільне місце посідає контамінація.

Як зазначає дослідниця Ж. Колоїз, контамінація – це схрещення двох мовних одиниць, які одночасно актуалізуються у свідомості мовця й поєднуються в межах однієї новоутвореної одиниці. У неології її розглядають як незувальний спосіб словотворення, унаслідок якого нова лексема виникає через злиття або взаємопроникнення частин двох слів. Таке поєднання ґрунтується на їх звуковій подібності й супроводжується накладанням частин твірних основ та формально-семантичним злиттям компонентів в одне ціле [1, с. 96]. Зважаючи на активізацію цього явища в сучасному політичному та медійному дискурсі, дослідження структурних і семантичних особливостей відантропонімії контамінантів становить значний науковий інтерес, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Матеріалом дослідження стали відантропонімії okazіоналізми, відібрані зі словників А. Нелюби та Є. Редька «Лексико-словотвірні інновації», у яких зафік-